

ירושלים הבנויה - עיר שמחברת את ישראל יחדיו

ראשי-פרקים

- א. מזמור קכב וקשייו
- ב. המתח בין מוקדי הכח בירושלים
- ג. מזמור קכב - תפילה לשלום בין מוקדי הכח בירושלים
- ד. מדוע לא להפריד את הכוחות?
- ה. אחדות בירושלים - אחדות בעולם

*

א. מזמור קכב וקשייו

פרק קכב בתהלים הינו מזמור לירושלים, שהיא נושא הפרק מתחילה ועד סוף. נדמה שלאחר עיון מחדש בפרק זה, נגלה בעז"ה פנים חדשות בהבנת התפקיד המרכזי של ירושלים בחיינו הלאומיים.

שיר המעלות לדוד

שמחתי באמרים לי בית ה' נלך:

עמדות היו רגלינו בשעריך ירושלים:

ירושלם הבנויה כעיר שתברה-לה יחדו:

ששם עלו שבטים שבטי-יה עדות לישראל להדות לשם ה':

כי שמה ישבו כסאות למשפט כסאות לבית דויד:

שאלו שלום ירושלים ישלנו אהביך:

יהי-שלום בחילך שלוח בארמנותיך:

למען אחי ורעי אדברה-נא שלום בך:

למען בית-ה' אלהינו אבקשה טוב לך:

בניסיון להבין את פשט המזמור, טרחו הפרשנים לענות על השאלות הבאות:

1. מה "מתחבר" בירושלים הבנויה (פס' ג)?
2. מה פשר המלה "כיי" בפסוק: "כי שמה ישבו כסאות למשפט" (פס' ה)?
3. האם "כסאות למשפט" ו"כסאות לבית דוד" (פס' ה) הם דבר אחד או שמה יש הבחנה ביניהם?
4. אנו תמיד מתפללים שיעשה ה' שלום עלינו ועל כל ישראל. לשם מה צריכים להתפלל תפילה מיוחדת ל"שלום ירושלים" (פס' ו)?
5. מדוע כתוב "ארמנותיך" (פס' ז) בלשון רבים, ולאילו מקומות התכוון המחבר?

6. מדוע הבקשה לשלום היא "למען אחי ורעיי" (פס' ח) ו"למען בית ה' אלקינו" (פס' ט)?

ב. המתח בין מוקדי הכח בירושלים

בפרקי אבות (ד, יג) אנו למדים, שיש שלושה סוגי שררה בישראל: "שלושה כתרים הם: כתר תורה, וכתר כהונה, וכתר מלכות. בלשונונו היום היינו מתארים את הפרדת ואיזון הסמכויות הללו כרשות המחוקקת והשופטת, הרשות הדתית והרשות המבצעת. שלושת הכתרים הללו מתגלמים בסנהדרין (כתר תורה), בבית המקדש (כתר כהונה) ובבית המלך (כתר מלכות) שכולם מרוכזים בירושלים, בירת האומה. לכל אחד מהכתרים יש גם ראש: הנשיא, הכהן הגדול והמלך. ולכל ראש יש גם "כסא":¹ "כסאות למשפט", "כסא ה'" ו"כסאות לבית דוד".

בין הכינויים של ירושלים המופיעים במקרא, גם מצאנו התייחסות לשלוש המחלקות הללו: "עיר הצדק" (ישע' א, כו), דהיינו מושב הסנהדרין. "הר הקודש" (שם כז, יג), "הר ה'" (שם ב, ג) דהיינו בית המקדש, ו"עיר דוד" (שמ"ב ה, ז) דהיינו בית המלכות. וכלשון חז"ל (חולין נו:): כרכא דכולא ביה, ממנו כהניו, ממנו נביאיו ממנו שריו ממנו מלכיו".

1 המלה "כסא" בתנ"ך פירושה בד"כ שלטון ושררה של מלך או של שופט, ולא מקום מושב לחדיוט. ואכן, סקירת תולדות האומה מגלה, שהעימות והקנאה בין שלושת הכתרים הייתה בעייתית. לפעמים לא היו מוכנים למחול על כבודם. אחרים ניסו לאכוף את סמכותם על עמיתיהם; לפעמים התעלמו מהם או הרחיבו את סמכות עצמם; ולעתים, אף ניסו לספח כתר נוסף על כתרם המקורי. חז"ל מספרים (ב"ר ס, ג) איך נחתם גורלה של בת-יפתח בגלל שלא התיר יפתח את נדרו אצל פנחס (כהן ונביא) משום מאבקי הכח שביניהם: "פנחס אמר: הוא צריך לי ואני אלך אצלו!! ויפתח אמר: אני ראש קציני ישראל, ואני הולך לי אצל פנחס!! בין דין לדין אבדה הנערה ההיא". יש מסבירים, שהאפוד שעשה גזעון (שופט' ח, כו) מעיד, שהוא לא הסתפק בהנהגת האומה, אלא רצה גם ליטול את הכהונה. ירבעם מלך ישראל רצה לעשות עבודת הכהן, וי"א שאף עיבראת החודש (במקום הסנהדרין) שיצא חג הסוכות בחדש חשוון (מלי"א יב-ג). מאידך גיסא חז"ל הוכיחו את בית החשמונאים שלא הסתפקו בכהונתם אלא הקימו לעצמם שלשלת מלוכה (עי' ברמב"ן בראש' מט, ט).

בין המלכים והחכמים שררו תחרות וקנאה לעתים קרובות. אליהו נרדף ע"י אחאב וישעיהו ע"י מנשה. ראינו יחס עויין בין המלך אלכסנדר ינאי לבין חכמי הסנהדרין שרצו לדון אותו הוא סירב לעמוד בפניהם (סנהד' יט), ובסופו של דבר הוא רדף ורצח את כל חכמי הסנהדרין, חוץ מגיסו, שמעון בן טח (ברכות מה). גם לינאי היו שאיפות כהן, עד שנאמר לו: "רב לך כתר מלכות, הנח כתר כהונה לזרעו של אהרן" (קדושין סו). ייתכן גם שהיחס המתוח בין בר-כוכבא לבין החכמים, שהביא לנפילתו (ירו' תענית פ"ד) היה על רקע מאבק הכח בין כתר המלוכה וכתר התורה.

רעיון האחדות ושיתוף הפעולה בין שלוש הזרועות של הנהגת האומה מסומל יפה ע"י מיקום שלושתם דווקא במרכז אחד, בירושלים. אבל דא עקא: ריכוזם במקום אחד דווקא, יעורר את מאבקי הכח וקנאת כתר אחד לכתר רעהו, אין ספק שהשאלה "מי בראש?" תצוץ לעתים קרובות.

ציור כמה דוגמאות יעזור לחדד את הבעייתיות שבמצב. אם שתי פמליות, פמלייתו של המלך וזו של הנשיא, יוצאות בבת אחת או נפגשות במקום אחד, למי יש זכות קדימה? מי יוותר? מי יכבד ומי יכובד? ואולי גם המלך וגם הנשיא יקנאו בהוד ובחדר שבתפקיד הכהן הגדול, שמוותרים לו זכויות וטקסים מרכזיים שנמנעו מהם. התחרות בין ה"כסאות" היא לכאורה, בלתי נמנעת!

עצם תפקידו של המלך מחייב כבוד עד כדי כך, שמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול (כתובות יז). ולמרות המצוות המיועזות במיוחד להכניע את לב המלך ולהקדים תרופה למכת הגאווה (ריובי נשים, סוסים וכסף), עצם ציווין מעיד, שהגאווה המופרזת של המלך צפויה. ויש לצפות לקושי אצל מלכים לקבל את מרות הסנהדרין, הכהנים ונביאי ה'.

גם ביחס לתלמידי חכמים מצאנו אזהרות רבות מחז"ל, שעליהם להיות ערים במיוחד לבל יפלו ברשת הגאווה. על הפסוק (דהיי"ב כד, כ) "ורוח אלקים לבשה את זכריה אן יהוידע הכהן ויעמד מעל העם ויאמר להם כה אמר האלקים למה אתם עוברים את מצות ה' ולא תצליחו כי עזבתם את ה' ויעזב אתכם", דרשו חז"ל (ילק"ש רמז תתרפה): "וכי על ראשי העם היה (עומד)? אלא שראה עצמו גבוה מכל העם. חתן המלך, כהן, ונביא, ודיין התחיל לדבר גדולות". ובכל זאת: "ויקשרו עליו וירגמוהו אבן במצות המלך בחצר בית ה'" זכות התוכחה לא הגנה עליו בגלל יהירותו. וכן במעשה פנחס ויפתח שהזכרנו לעיל, ראו חז"ל פגם בפנחס (כהן, נביא ודיין) על שהקפיד על כבודו כלפי מנהיג ישראל. היו שאף נענשו כשהוכיחו מלכי ישראל בעניינים "דתיים" מתוך יוהרה. למשל, מסופר בירושלמי (יבמות פט"ז ה"ג), שכאשר אביה מלך יהודה לחם נגד ירבעם בן נבט הרשע (דהיי"ב יג) לשם שמיים, והוכיחו על עבודה זרה, מ"מ אף שהתפאר בנאמנותו לה' ("ואנחנו ה' אלקנו ולא עזבנוהו... כי שומרים אנתנו את משמרת ה' אלקנו ואתם עזבתם אותו... אל תלחמו עם ה' אלקי אבותיכם כי לא תצליחו"), נענש ונפלו 500,000 איש (!) מצבאו "על שחיסד את ירבעם ברבים", כלומר: "שביזהו לפני כל קהל ישראל, דאע"ג דרשע היה היה לו לנהוג כבוד במלכות, שכן מצינו שציונה הקב"ה למשה שינהג כבוד בפרעה" (קרבן-העדה).

מתיחות בין שלושת הכסאות צפויה מראש. "הקנאה, התאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם" (אבות ד, כא), כל שכן כשהקנאה נובעת מהתאוה לכבוד, וקל וחומר בן בנו של קל וחומר כשנקבעים שלושת הארמונות - הסנהדרין, בית המקדש וארמון המלך - במקום אחד.

ג. מזמור קכב - תפילה לשלום בין מוקדי הכח בירושלים

לאור זאת, יש לפרש את מזמור קכ"ב כדלהלן: "ירושלים הבנויה", כשכל המסגרות הלאומיות הן על תלם, "כעיר שתוברה לה יחדו" - היא מתברת את שלושת הכסאות: הסנהדרין, הכהונה, והמלכות: "ששם עלו שבטים שבטי י-ה עדות לישראל להודות לשם ה'. כי שמה ישבו כסאות למשפט, כסאות לבית דוד". השייך שבראש פסוק ד ("ששם") והמלה "כ"י" בראש פסוק ה ("כי שמה ישבו") מקשרים את שני הפסוקים הללו עם הפסוק הקודם ובהם מוסבר מה "מתחבר יחדיו" ע"י ירושלים: "ששם עלו שבטים... להודות... (במקדש וגם) כי שמה ישבו כסאות למשפט (הסנהדרין כפירוש המצודות והמלבי"ם, וגם) כסאות לבית דוד (המלכות)".

עכשיו מובנת לגמרי התפילה המיידית: "שאלו שלום ירושלים ישליו אהביך". ריכוז שלושת הכסאות למקום אחד, מחייב תפילה מיוחדת לשלום ירושלים. "יהי שלום בחילך שלום בארמנותיך" - ירושלים זקוקה לתפילת שלום בגלל שיש בה שלושה ארמונות - הסנהדרין, המקדש וארמון המלך - בחיל אחד. מובן אפוא מדוע "ארמנותיך" כתוב בלשון רבים.

ד. מדוע לא להפריד את הכוחות?

לאור האמור, השאלה המתבקשת מאליה היא: אם המתיחות קיימת על כל פנים, ומתחדדת ע"י שלושת הארמונות מרוכזים בחיל אחד - אזי מדוע לא נפריד ביניהם? מדוע מרכזים את כולם למקום אחד? נראה, שהסנהדרין, המלכות והכהונה, שלוש אידיאות או סיעות הקיימות בעם, וכדברי הרב קוק זצ"ל (אורות-התחיה פי"ח):

"שלושה כוחות מתאבקים כעת במחננו... ושרשיהם קבועים הם בתוך ההכרה החודרת במרחבי רוח האדם. אומללים נהיה אם את שלושת הכוחות הללו - שהם מוכרחים להיאחד אצלנו, לסייע כל אחד את חברו ולשכללו, שיבצר כל אחד מהם את הקיצוניות שתברו יוכל להביא בצורה מקולקלת, כשלא יסויג דרכו - נניח בפזורם, במרידתם זה על זה, ובהיחלקם

כל אחד למחנה מיוחד העומדת כצר למחנה השניה. הקודש, האומה, האנושיות - אלה הם שלושת התביעות העיקריות, שהחיים כולם, שלנו ושל כל אדם, באיזו צורה שהיא מורכבים מהם...

שלושת הסיעות היותר רשמיות בחיי האומה אצלנו: האחת האורתודוקסית... בעד התורה והמצוה, האמונה וכל קודש בישראל; השנייה היא הלאומית החדשה...; השלישית היא הליברלית... ודורשת את התוכן האנושי הכללי של ההשכלה, התרבות והמוסר ועוד".

ברור, שחייבת להיות נציגות לכל אחת מהאידיאות הללו בהנהגת האומה. ואכן, הסנהדרין והנשיא שבראשו מייצגים את כח הקדושה התורנית שבאומה;² המלכות והמלך שעומד בראשה מייצגת את הכח הלאומי; והכהונה ובית המקדש מציגים את הצד האוניברסלי; קוסמופוליטי ואנושי שבעם". כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים" (ישעי נ"ו, ז), "נכון יהיה הר בית ה'... ונהרו אלנו כל הגוים" (שם ב', ב).

כאמור, יש נטיה בכל כח להצר לחבריו, אך "הדבר מובן שבמצב בריא יש צורך בשלושת הכוחות האלה גם יחד, ותמיד צריכים אנו לשאוף לבוא לידי המצב הבריא הזה אשר שלשת הכוחות הללו יחד יהיו שולטים בנו בכל מלואם וטובם, במצב הרמוני מתוקן שאין בו לא חסר ולא יתר, כי הקודש, האומה והאדם יתדבקו יחד באהבה אצילית ומעשית..." (הרב קוק, שם).

בתקופה האחרונה במדינת ישראל, אנו עדים להרס ואסון לאומי, שיכול להיווצר ע"י הזרם הליברלי האוניברסלי שבעם, המתעלם ומתנגד גם לתורה וגם ללאומיות.³ קיימות תוצאות הרות אסון של יחידים קיצוניים בלאומיותם, הטועים לחשוב שלאומיות ישראלית מכריחה שנאת האומות.⁴ לצערנו, יש פלגים גדולים בציבור התורני, שמתנכרים ללאומיות ולאוניברסליות גם יחד. אנו סהדי לעובדה, שכשאין תיאום והרמוניה בין שלושת הכתרים, לא רק שכל זרם מגיע לקיצוניות מופרזת על חשבון האחרים, אלא שבעקבות קיצוניותם,

2 כמובן שהקודש העליון הוא הנושא הכללי וקיים בכל שלושת הכוחות, ואינה מוגבלת לתורה ולמצוה בלבד. אך הכוונה פה לצד הדתי כמו שכותב הרב זצ"ל בסוף הפסקה שם.

3 ע"י באורות ישראל (ח,ה) שמי שאוהב את האנושות בחיבה המיוחדת לאחים, אהבתו "צריכה בדיקה". ובאגרות (ח"א, אג' קמד) שכתב הרב קוק: "ולבסוף ג"כ (יגיעו) לשנאת ישראל וארץ ישראל".

4 ע"י מדות הראייה, מדת האהבה פסי-י-יא, "יצרות-העין הגורמת לראות בכל מה שחוץ לגבול האומה המיוחדת, אפילו אם הוא חוץ לגבול ישראל, רק כיעור וטומאה, היא מהמתשכים הנוראים שגורמים הריסה כללית..."

הסיעות האחרות מגיבות בקיצוניות עוד יותר מוגזמת. מעתה מובן מדוע מרכזים את שלושת הכתרים בבירה אחת דווקא. המטרה היא לאחד את ג' הסיעות, ולהכריחם לאזן זו את זו. כשם שהשכנות עלולה לחזד את המתח, עשויה דווקא הקרבה ליצור שיתוף-פעולה בתחומים רבים נוספים. מאמץ מכוון ומחושב יצליח במשך הזמן לאחד את הכוחות הנחשבים כסותרים זא"ו. מערכת היחסים שתתפתח תהווה מערכת של "איזון ובקרה"

"למען אחי ורעי אדברה-נא שלום בך (בירושלים)". התפילה למען שלום בירושלים בין שלושת הכתרים אינה למען שלום בין שלושת המנהיגים (המלך, הכהן והנשיא) אשר בירושלים בלבד, אלא למען שלושת הסיעות הקיינות בעם כולו. למען שלום בעם ("למען אחי ורעי") אנו מתפללים ושואפים שנציגי שלושת הסיעות המסמלים את הדת, הלאומיות, והאוניברסליות ישלימו זו עם זו וזו את זו.

"למען בית ה' אלקנו אבקשה טוב לך" - השלום בירושלים ימנע חורבן בית ה', מחמת שנאת חינוס נחרב הבית, כל זרם הצטדק והתייחר מעל האחרים (ענין הקדמת הנצי"ב לסי' בראשית).

שלום בירושלים יביא להגשמת ייעודנו כלפי האנושות כולה בתור:

ממלכת (כתר מלכות, המלך, כסאות לבית דוד, ארמון המלך, כח הלאומיות).
כהנים (כתר כהונה, כהן הגדול, כיסא ה', בית המקדש, כח האוניברסליות)
וגוי קדוש (כתר תורה, נשיא, כיסאות למשפט, הסנהדרין, כח הדת).

ה. אחדות בירושלים - אחדות בעולם

גילוי האחדות והשלום אפילו בין הגורמים הסותרים ביותר בחיים ובעם, הוא גילוי האחדות האלקית שבבריאה. אחדות זו תופיע, כשכל אחד יזכור שכל סמכותו אינה נובעת מזכות עצמו, אלא ממני שקידש את הכהנים ב"קדושתו של אהרן", ממי אשר בחר בדוד ובזרעו, וממי שחלק מחכמתו ליראיו.⁵ דווקא

5 אמנם, לעומת כהן ומלך, שהם לגמרי ע"פ ירושה, כתר ותורה ניתן לכאורה, לכל מי שרוצה ליטול אותה. אך באמת גם להיות מגדולי הדור בתורה אדם זקוק לסייעתא דשמיא מרובה, שכל טבעי, זכרון מחוץ לגדר הרגיל כושר ניתוח וכו'. ע"כ מברכים את חקב"ה בראותנו ת"ח שחלק מחכמתו ליראיו, אומרים "שהוא בחר בהם (החכמים) ובמשנתם" (אבות רפ"ו) "ברוך שבחר בתורה ובחכמים" (ירוש' נדרים פ"ה,ה"ד) "ברוך שבחר בחכמים ודבריהם" (ויק"ר. לד,יא) וכדו'. גם המינוי לתפקיד של דיין, ככל תפקיד של שררה, נעשה משמים "דאפילו ריש גרותא מן שמיא מנו ליה" (ברכות נח) וכל שכן דייני הסנהדרין. אמנם נכון שהמינוי לסנהדרין תלוי במידה מסויימת במעשי אדם שאינם בידי שמים, ועדיין יש

בחירה אובייקטיבית ע"י שופט (הקב"ה) חסר פניות, עשויה למנוע מריבות וסכסוכים. בחירה אובייקטיבית זו תתקבל על דעת אומות העולם, שאפילו כשיתאחדו כולן למשפחה אחת, עדיין יהיה צורך לבכור, "בני בכורי ישראל", שנמנה כממלכת כוהנים וגוי קדוש.

לחוש לשאפתנים מגמתיים (שעליהם נאמר "מתוך שלא לשמה בא לשמה", ש"האור שבה יחזירם למוטב". ועוד), בכל זאת לא ייתכן שחכם יגיע לסנהדרין בלי לקנות מידת הענוה בדרכו, ולכן החשש לגאווה פחות בחכמים מאשר אצל המלך והכוהן הגדול.